

Регіональна дипломатія міста Києва (1950–1980)

УДК 94:327.91

Олексій КИЙКОВ,
заступник директора дирекції
«Дипсервіс» ГДІП

Однією з характерних рис сучасного світового розвитку на всіх його етапах було і є вплив суспільних сил на міжнародні відносини. І, безперечно, як різновид міжрегіональної дипломатії у справі зміцнення миру, дружби та співробітництва між народами слугує історія широкого руху громадськості поріднених міст. Цей рух почав втілюватися ще за часів боротьби з гітлерівським фашизмом. Навесні 1943 р. мешканці Сталінграда й англійського міста Ковентрі вирішили здійснити обмін посланцями солідарності та підтримки. Таким чином легендарний Сталінград став ініціатором налагодження дружніх контактів із зарубіжним містом і назвав його побратимом. А після завершення Другої світової війни серед широкого кола громадськості багатьох країн світу визріло прагнення об'єднати зусилля людей доброї волі для збереження миру, розвитку добросусідства та співробітництва між народами. Наприкінці 50-их років ХХ ст., коли вже десятки міст різних країн зав'язали дружні контакти, виникла необхідність у створенні єди-

ного центру для координації зв'язків між ними. Таким, власне, і стала Всесвітня Федерація поріднених міст (ВФПМ), створена 1957 р. у французькому місті Екс-ле-Бен за участю представників 12 країн світу. Слід зазначити, що з перших днів існування цієї неурядової міжнародної організації її діяльність набула антивоєнного характеру. До речі, у Статуті ВФПМ підкреслювалося, що головною метою організації є розвиток взаєморозуміння та співробітництва між народами незалежно від раси, мови, релігії чи політичної системи через зв'язки між порідненими містами.

ВФПМ – міжнародна неурядова організація, що сприяє встановленню й розвитку дружби та співробітництва між містами різних країн. Заснована 28 квітня 1957 р. на I Всесвітньому конгресі поріднених міст у м. Екс-ле-Бен (Франція) за участю представників 12 країн світу. Головні статутні документи, якими керується ВФПМ, – «Хартія поріднених міст» і «Політична програма поріднених міст».

Федерація проводить міжнародні конгреси та конференції поріднених міст із різних проблем, зокрема щодо встановлення та розвитку дружніх контактів, ділового співробітництва, обміну досвідом у галузі культури, освіти, інформації, спорту і туризму, економіки та торгівлі.

Щороку, в останню неділю квітня, з ініціативи ВФПМ проводиться Всесвітній день поріднених міст. Федерація має консультативний статус при Економічній і Соціаль-

Summary

This article deals with the regional diplomacy of Ukraine and Kyiv in 1950-1980's. Define the concepts of regional diplomacy, IFNC as an international nongovernmental organization that promotes the advancement and development of friendship between the different cities of the world.

Key words: regional diplomacy, Kyiv, Sister Cities, Days of Culture.

ній раді ООН і ЮНЕСКО. Генеральна асамблея, яка має статус найвищого органу ВФПМ, обирає Виконавчу раду та генерального секретаря. Федерація має індивідуальне та колективне членство, її керівні органи перебувають у Парижі. До ВФПМ включено міста України, що мають безпосередні контакти у понад 100 країнах світу.

ВФПМ об'єднує близько 4000 міст у понад 170 державах світу. Видає французькою мовою журнал «Поріднені міста» та «Інформаційний бюлетень»¹.

Знаковими подіями в діяльності федерації стали всесвітні конгреси поріднених міст. На IV Конгресі ВФПМ, що відбувся в 1962 р. в м. Конвенрі, було прийнято рішення щорічно проводити останньої неділі квітня Всесвітній день поріднених міст. Уже на VI Всесвітньому конгресі поріднених міст (Париж, 1967 р.) було вироблено Політичну програму, що визначила пріоритетним завданням підтримку всіх прогресивних сил у боротьбі за мир і демократію. У 70-их роках ХХ ст. надзвичайно зросла активність організації. У 1975 р., коли світова спільнота відзначала 30-річчя Перемоги над гітлерівським фашизмом, Всесвітня Федерація поріднених міст звернулася із закликом взяти участь у маніфестаціях, мітингах, присвячених історичній дати.

¹ *Енциклопедія історії України. Т. 1. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 649.*

На цей час столиця України – місто-герой Київ – вже набула статусу повноправного учасника руху поріднених міст. Її побратимами стали Лейпциг у Німеччині, Краків у Польщі, Братислава у Словаччині, Флоренція в Італії, Тампере у Фінляндії, Кіото в Японії, Тулуза, Роменвіль і Шалетт-Сюр-Люен у Франції. Дружні контакти з цими містами посіли важливе місце у громадському, культурному житті столиці. Іменами поріднених міст названо київські вулиці, кінотеатри, готелі та ресторани.

Дружні зв'язки Києва з містами зарубіжжя започатковано ще в 50-60 роки. Звернення 15 грудня 1951 р. голови виконкому Софійської міської народної ради депутатів трудящих можна вважати зародженням дружніх відносин між українським і болгарським народами на рівні столичних міст².

Наступним актом, що засвідчив наміри розвивати братні відносини, була знакова подія: президія міської ради міста Тява 31 грудня 1980 р. відзначила Київ пам'ятною медаллю з нагоди 700-річчя свого міста на знак братньої дружби між польським і українським народами³.

Постійно розширювалося коло контактів тих міст, які прагнули тісної співпраці з

² *Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1. – Оп. 10. – Спр. 1. – Арк. 176.*

³ *Державний архів м. Києва. – Ф. Р-1. – Оп. 10. – Спр. 41. – Арк. 3.*

Києвом. Свідченням цього є рішення № 1798 виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих від 19 вересня 1961 р. «Про доповнення рішення виконкому міської Ради депутатів трудящих № 1354 від 18 липня 1961 р. «Про затвердження видатків, пов'язаних з перебуванням в м. Києві делегації міста Брно»⁴, рішення виконкому Київської міської ради депутатів трудящих від 19 грудня 1961 р. «Про затвердження видатків, пов'язаних з показом у м. Києві виставки художників і скульпторів м. Тампере (Фінляндія)»⁵, рішення № 2916 від 17 жовтня 1961 р. виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих «Про затвердження видатків, пов'язаних з від'їздом делегації виконкому міськради до м. Лейпцига (НДР), виділення асигнувань виконкому Міськради та ліміту на поліпшення побутового обслуговування працівників»⁶.

Яскраву сторінку у братські відносини вписали взаємини з німецьким містом Лейпциг. У 1962 р. посланці міста-побратима відвідали Київський завод верстатів-автоматів імені М. Горького. А незабаром із Лейпцизького заводу токарних верстатів «Дреємашиверк» надійшла пропозиція про взаємні відносини двох однотипних підприємств⁷.

Постійно розвивалися зв'язки між трудовими колективами, народжувалися нові форми співробітництва. З 1967 р. розпочався щорічний обмін «поїздами дружби» між Києвом і Лейпцигом. Варто засвідчити, що лише в 1970 р. учасники «поїзда дружби» з Київщини, які перебували в Лейпцизькому окрузі впродовж десяти днів, відвідали 113 підприємств, установ і організацій. Своєю чергою делегація «поїзда дружби» Лейпцизького округу відвідала Київську область у 1975 р. та ознайомилася з життям 120 підприємств і закладів⁸. Урочисто проходили «Київські дні» в Лейпцигу в травні 1981 року. Державний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки, вокально-інструментальний ансамбль «Кобза», ансамбль бального танцю Жовтневого палацу, артисти Київської філармонії знайомили жителів Лейпцига з українським мистецтвом⁹. Успішно розвивалися творчі зв'язки між колективами Київського театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка, Київською консерваторією імені П.І. Чайковського та Лейпцизькою оперною музичною школою ім. Ф. Мендельсона¹⁰.

У жовтні 1972 р. під час перебування «поїзда дружби» з Лейпцига було досягнуто угоду про змагання з чотирма підприємствами та двома радгоспами Київської області та Лейпцизького округу, а також затверджено його умови¹¹. На початку 1975 р. до цього руху долучилися ще п'ять підприємств.

Партнерами стали київський завод «Червоний екскаватор» і лейпцизький завод важкого машинобудування, швейна фабрика імені Смирнова-Ласточкіна та фабрика виробництва одягу «Вестіс», дослідницьке підприємство «Промзв'язок» і Лейпцизький комбінат техніки зв'язку та інші споріднені підприємства¹².

Досить цікавою формою співробітництва міст-побратимів стали угоди трудового змагання споріднених колективів. У вересні 1974 р. в Києві проходили дні Кракова та Землі Краківської. Під час святкування учасники «поїзда дружби» відвідали 23 київських підприємств. Власне, тоді була досягнута домовленість про організацію змагання між колективами восьми київських і краківських трудових колективів. Партнерами стали київський завод «Укркабель» і краківський завод «Полькабель», Київська тютюнова фабрика та краківська фабрика тютюнової промисловості «Чижи-на», взуттєва фабрика імені 10-річчя комсомолу України та шкіряно-взуттєвий комбінат м. Хелмек Краківського воєводства, кондитерська фабрика імені К. Маркса і кондитерське об'єднання «Вавель» та інші. Вже в 1977 р. індивідуальні угоди на змагання уклали закрійниця Київської взуттєвої фабрики імені 10-річчя комсомолу України З. Корчемна та майстер закрійного цеху спорідненого польського підприємства «Хелмек» В. Мука¹³.

Дружба сприяла зародженню нового напрямку в дипломатичних відносинах. Свідченням ефективності регіональної дипломатії є, наприклад, такий факт. Робітники київського мостогазону

14 Історія міст і сіл Української РСР. — К., ... — С. 491.

15 *Породненные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма.* — К., 1980. — С. 48–50.

12 *Вечірній Київ.* — 1978. — 10 липня.

13 *Правда Украины.* — 1977. — 19 марта.

14 *Історія міст і сіл Української РСР.* — К., ... — С. 491.

15 *Породненные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма.* — К., 1980. — С. 178–179.

«Другого тресту «Мостобуд-1» разом із словацькими колегами братиславського народного підприємства «Допрастав» зводили у братній країні мости¹⁴.

Київ, Лейпциг, Краків, Братислава, маючи чималий науковий та освітній потенціал, сприяли розширенню співробітництва в цій галузі з метою досягнення певних успіхів у науково-дослідній і педагогічній роботі. Так, тісна і багатостороння співпраця здійснювалася між Київським університетом імені Т.Г. Шевченка та Братиславським університетом імені Я.А. Коменського, Лейпцизьким університетом імені К. Маркса та Ягеллонським університетом у Кракові. Практикувався взаємний обмін викладачами і студентами, проводилися спільні наукові конференції та сесії, наукові дослідження тощо. Учені-економісти Київського та Лейпцизького університетів розробили тему дослідження «Економічні проблеми інтенсифікації соціалістичного виробництва в умовах науково-технічного прогресу», правники — «Підвищення ролі соціалістичного права у країнах соціалістичної співдружби», підготовлені та вийшли друком спільні збірники «Нові результати природничо-наукових досліджень», «Питання формування людини соціалістичного суспільства (кінець 60 років)», «Братська співпраця соціалістичних держав»¹⁵.

Окремим блоком у розвитку регіональної дипломатії в радянські часи стає наукова

14 *Історія міст і сіл Української РСР.* — К., ... — С. 491.

15 *Породненные социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество породненных областей и городов УССР и братских стран социализма.* — К., 1980. — С. 178–179.

співпраця, де провідну роль відігравала столиця України. Розвиток наукових зв'язків із братніми державами соціалістичної співдружності – країнами народної демократії у створенні нових галузей промисловості; налагодження та розширення науково-дослідницьких робіт та інтенсивної підготовки кваліфікованих національних кадрів інженерів і вчених – завдання, які тоді вирішувалися. Власне, на той період (1945-1975 рр.) припадає значна кількість відряджень кращих представників виробництва, спеціалістів у галузі вищої та середньої спеціальної освіти, учених Києва до країн народної демократії для надання їм організаційної та методичної допомоги у вирішенні нагальних наукових і виробничих проблем. Так, у 1945-1976 рр. у навчальних закладах України для 11 соціалістичних країн було підготовлено понад 9 тис. спеціалістів, а вже в 1975-1976 навчальному році в Україні навчалось майже 6 тис. осіб із братніх країн¹⁶. Першу угоду про науково-технічну та культурну співпрацю підписано в 1960 р. між Київським і Дебреценським (Угорщина) університетами. З часом Київський університет уклав такі угоди ще з 8 вищими братніх країн. П'ять договорів про співпрацю з вузами зарубіжних соціалістичних країн було на рахунку Київського політехнічного інституту, три уклав Київський інженерно-будівельний інститут, по два – Київський інститут народного господарства та Київський технологічний інститут харчової промисловості та ін.¹⁷

У цих угодах передбачалося: розвиток таких форм міжвузівських зв'язків, як обмін

викладачами для читання лекцій і вдосконалення досвіду навчально-виховної роботи, довготривалої педагогічної праці, спільне дослідження наукових проблем, проведення наукових розробок, обмін групами студентів під час виробничої практики тощо.

Свідченням ефективності міжвузівської науково-технічної співпраці був хоча б такий факт: Київський завод «Арсенал» упровадив нові зразки різального інструменту підвищеної міцності, розроблені вченими Київського політехнічного інституту та Вищого машино-електротехнічного інституту в Габрово (Болгарія)¹⁸.

Широкі міжнародні наукові зв'язки здійснювала Академія наук Української РСР, більшість науково-дослідних інститутів якої знаходилося в Києві. Сюди слід віднести спільні розробки окремих наукових проблем у рамках дво- і багатостороннього співробітництва; закордонні відрядження вчених, участь у міжнародних наукових форумах, проведення досліджень в акваторіях Світового океану, відвідини зарубіжними вченими закладів АН УРСР з метою проведення наукової роботи. Так, в 1975 р. ученими АН УРСР було здійснено 647 закордонних відряджень, серед них – 347 у соціалістичній країні¹⁹.

Важливою та однією з найбільш ефективних форм наукових зв'язків АН УРСР із зарубіжними науковими центрами було проведення спільних науково-дослідних робіт щодо реалізації народногосподарських завдань. У 1980 р., наприклад, понад 40 інститутів і закладів АН УРСР проводили досліджен-

¹⁸ Там само. – С. 178–179.
¹⁹ Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році, арк. 181.

Мери міст-побратимів Києва та Кіото під час висадження однієї з найдовших алей сакур у Європі.

ня спільно із зарубіжними партнерами з 238 тем²⁰. До речі, спільні розробки інститутів АН УРСР здійснювалися в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги. А деякі з них виконували функції координаційних центрів щодо організації комплексних розробок найбільш важливих наукових проблем і впровадження їхніх результатів у виробництво, що засвідчувало широке міжнародне визнання їхніх наукових досягнень. Серед них – крупний науково-дослідний і науково-виробничий центр АН УРСР – Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона. Функції координаційного центру з проблем «Порошкова металургія» виконував інший науковий центр АН УРСР – Інститут проблем матеріалознавства, що здійснював координацію з 17 тем багатосторонньої співпраці країн РЕС. Багатовекторність властива Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР щодо проблеми пошуку нових високоефективних галузей застосування надтвердих матеріалів у різних галузях промисловості, Інститут кібернетики АН УРСР розробляв методику

²⁰ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 215.

прогнозування науки і техніки у країнах-членах РЕВ, Інститут геофізики ім. С.І. Субботіна здійснював координацію з геофізичними установами соціалістичних країн Європи²¹.

Близько 100 тем з проблем матеріалознавства, кібернетики, фізики, хімії та хімічної технології розробляли інститути АН УРСР спільно з колегами братніх країн. Так, у 1975 р. було успішно завершено виконання плану п'ятирічного співробітництва Інституту металофізики АН УРСР з академічними інститутами Німеччини, Чехії, Угорщини в галузі фізики твердого тіла. Спільними зусиллями зі Словацькою академією наук завершилося розроблення установки і створення методики дослідження закономірностей сталого руйнування металів при програмному навантаженні. Плідним було також співробітництво Інституту кібернетики АН УРСР з низкою наукових закладів Болгарії та НДР, зокрема створення єдиного електронного зв'язку «Нева», а також учених Інституту проблем металознавства з колегами спорід-

²¹ Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 183.

нених інститутів²².

У процесі співробітництва учених Києва та братніх країн було підготовлено низку фундаментальних спільних праць: із болгарськими колегами монографія «Електрооптика колоїдів», із німецькими вченими «Оброблення напівпровідникових матеріалів», підготовлена колективом учених європейських соціалістичних країн побачила світ монографія «Структура земної кори Центральної та Східної Європи за даними геофізичних досліджень». Українськими та чехословацькими мовознавцями підготовлено чесько-український словник, історики двох братніх народів розпочали працю над темою: «Чесько-українські історичні зв'язки», учені Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М.Т. Рильського АН УРСР проводили спільні дослідження з етнографами Болгарії, Польщі, Чехословаччини²³.

Важливим внеском у поглиблення наукового співробітництва між ученими Києва та братніх країн було проведення спільних конференцій, організацій міжнародних виставок, публікації статей і доповідей, обмін науковою літературою. Так, у 1975 р. Інститут ядерних досліджень АН УРСР провів у Києві конференцію за нейтронної фізики за участю вчених Болгарії, Угорщини, НДР, Китайської Народної Республіки, Монголії, Польщі, Румунії, Чехії, а Інститут напівпровідників АН УРСР – конференцію зі спектроскопії комбінаційного розсі-

яння світла та практичного його застосування, у якій взяли участь учені Болгарії, Угорщини, НДР, Чехословаччини²⁴.

Досить плідно співпрацював із видавцями академії наук країн соціалістичної співдружності колектив «Наукової думки». Тільки у 1980 р. у Києві було проведено презентації наукових праць учених Болгарії та Польщі – виставки літератури видавництва «Наукова думка»²⁵.

Висновки. У другій половині 50-их – початку 60-их років минулого століття завершилося організаційне оформлення міжнародного руху поріднених міст Києва. Власне в цей період було започатковано постійні зв'язки з містами-побратимами Лейпцигом у НДР, Краковом у Польщі, Братиславою в Словаччині. Встановлення довготривалих зв'язків істотно сприяло розширенню співробітництва в різних галузях суспільного життя, зміцнили безпосередні контакти між колективами споріднених підприємств, організацій та установ культури, творчих спілок і наукових колективів.

Відносини між містами-побратимами Києвом і Тампере (Фінляндія) на той час – переконливий приклад успішної співпраці міст сусідніх держав, які належали до різних соціально-економічних систем. У 1977 р. кияни приймали делегацію Тампере. Фінські гості ознайомилися з досвідом роботи Київського міськвиконкому щодо ведення міського господарства. Під час перебування

фінської делегації в столиці України було підписано договір про постійну співпрацю, що стало значним кроком у розвитку дружніх контактів двох міст²⁶. У серпні 1981 р. в Тампере на запрошення окружного Комуністичної партії Фінляндії знаходилася делегація Київського міськкому Компартії України. Численні зустрічі підтвердили єдність поглядів на важливі проблеми сучасного світового розвитку, зокрема про оголошення Північної Європи без'ядерною зоною²⁷.

Започаткувалися зв'язки з фінськими друзями на мистецькому ґрунті ще на початку 60-х років, коли Київський міськвиконком своїм рішенням від 19 грудня 1961 р. підтримав ініціативу про виставку художників і скульпторів м. Тампере у столиці України²⁸.

У 60-ті роки ХХ ст. побратимом Києва стала Флоренція (Італія). Живий відгук викликало в італійському місті проведення «Тижня України» в 1968 році. Виставки, виступи вчених і митців ознайомили широкі верстви зарубіжної громадськості з життям і досягненнями трудящих УРСР. Італійська

26 *Історія міст і сіл Української РСР. — К., 1979. — С. 493.*

27 *Прапор комунізму. — 1981. — 28 серпня.*

28 *Державний архів м. Києва. — Ф. Р-1. — Оп. 8. — Спр. 34. — Арк. 159.*

преса, радіо і телебачення широко висвітлювали цю культурну подію. За неповними підрахунками, лише на концертах українських артистів побувало понад 15 тис. італійських глядачів²⁹.

З кожним роком поглиблювалися зв'язки з наймолодшим партнером у якості поріднення – японським містом Кіото. Знаменною віхою стали дні Києва в Кіото у вересні 1978 року. До складу делегації входив відомий український письменник Михайло Стельмах³⁰. Після відвідин київських лікарів у Кіото, до речі, було перейнято низку цікавих новинок щодо організації обслуговування хворих і проведення лабораторних експрес-аналізів. У практику роботи спеціалізованої клінічної лікарні № 14 м. Києва було введено фототерапію при лікуванні новонароджених. Хвилюючим святом стали дні Кіото в столиці України у вересні 1981 р., присвячені десятиріччю двох поріднених міст. На зустріч прибула офіційна делегація японських друзів, серед яких були керівники міста, спортсмени, майстри мистецтва. На вулиці Кіото відбулася церемонія урочистого відкриття пам'ятної дошки на честь міста-побратима, закладено сквер.

29 *Радянська Україна. — 1968. — 19 берез.*

30 *Прапор комунізму. — 1978. — 5 верес.*

АННОТАЦІЯ

В статті йде про регіональну дипломатію України, в частині Києва, в 1950–1980-х роках. Визначаються поняття: «регіональна дипломатія», «ВФПМ як міжнародна неправительствена організація, яка сприяє становленню та розвитку дружби між різними городами країн світу».

Ключові слова: регіональна дипломатія, Київ, міста-побратими, Дні культури.

АННОТАЦІЯ

У статті йдеться про регіональну дипломатію України, зокрема Києва, у 1950–1980-х роках. Визначаються поняття: «регіональна дипломатія», «ВФПМ як міжнародна неурядова організація, що сприяє становленню та розвитку дружби між різними містами країн світу».

Ключові слова: регіональна дипломатія, Київ, міста-побратими, Дні культури.

22 *Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 182.*

23 *Виднянський С.В. Научные и культурные связи киевлян с коллективами стран социалистического содружества. — К., 1982. — С. 12–13.*

24 *Архів Президії НАН України. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1975 році, арк. 212–213.*

25 *Там само. Звіт про діяльність Академії наук Української РСР в 1980 році, арк. 205.*